

JAV lietuvių patriotinių grupių vieningos politinės veiklos pradžia 1947 metais

Dr. Juozas Skirius

Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos institutas, S. Daukanto g. 25, LT-44249 Kaunas
El. p. juozas.skirius@vdu.lt
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1135-1757>

Anotacija. JAV lietuvių patriotinių srovių (katalikų, tautininkų, sandariečių ir socialistų) politinės vienybės klausimas – viena svarbiausių problemų išeivijos istorijoje. Antrojo pasaulinio karo ir okupuotos Lietuvos laikotarpiu JAV lietuvių politinė veikla buvo suskilusi: tą patį Lietuvos laisvinimo darbą atlieka Amerikos lietuvių taryba ir JAV lietuvių tautininkų organizacijos. Tik 1947 m. pabaigoje šioms konkuruojančioms organizacijoms pavyko susitarti – pritarti JAV lietuvių tautininkų sugrįžimui į ALT, kaip ketvirtai ideologinei srovei. Pavyksta, nes tai įtakoja VLIK, o ir tautininkai nebekelia išankstinių sąlygų, pritaria ALT pagrindiniams veikimo dokumentams. Susitikimo metu apsikeitė nuomonėmis apie kiekvienos grupės narių skaičių Taryboje. Tautininkai tik pageidavo padidinti kiekvienos grupės atstovų skaičių iki devynių. Kalbėta ir apie ALT Vykdomojo komiteto praplėtimą bei narių pareigų pasiskirstymą. Visa tai buvo palikta nuspręsti specialiai tam sudarytai komisijai.

Esminiai žodžiai: Amerikos lietuvių taryba, Lietuvai vaduoti sąjunga, tautininkai, vieninga veikla.

Abstract. The question of the political unity of the patriotic movements of Lithuanian Americans (Catholics, nationalists, leaguists, socialists) is one of the most important problems in the history of the diaspora. During World War II and the occupation of Lithuania, Lithuanian-American political activity was fractured, with the Lithuanian American Council and Lithuanian American Nationalist Organisations carrying out the same work of liberating Lithuania. Only at the end of 1947 did these competing organisations manage to come to an agreement to support the return of the Lithuanian American Nationalists to LAC as the fourth ideological movement. The reason why they agreed is the influence of VLIK and the

fact that nationalists no longer impose preconditions and support the main documents of LAC operation. During the meeting, views on the number of members of each group were exchanged in the Council. The nationalists only requested to increase the number of representatives of each group to nine. The enlargement of the LAC Executive Committee and the division of members' responsibilities were also discussed. This was left to decide to a specifically appointed commission.

Keywords: *Lithuanian American Council, League for the Liberation of Lithuania, nationalists, united activity.*

Įvadas

Lietuvių išeivijos istorija fiksuoja vieną ryškesnių problemų – vienybės stoką kultūrinėje-visuomeninėje ir politinėje veikloje. Tai lėmė išeivijos pasiskirstymas į skirtingas, dažnai priešiškas ideologines grupes, įprastas vadinti srovėmis. Tik išskirtiniais atvejais, pavyzdžiui, išeivijos kova už Lietuvos nepriklausomybę XX a., pavykdavo, tiesa, kai kada tik trumpam, sutelkti bendras jėgas. Ir tai kalbame tik apie lietuvių išeivių patriotines grupes, ideologines sroves. Komunistuojantys išeivijos lietuviai visuomet likdavo griežtoje opozicijoje.

Išsamesni tyrimai lietuvių išeivijos vieningos veiklos klausimais jau atlikti analizuojant JAV lietuvių ideologinių srovių bendradarbiavimo problemas Antrojo pasaulinio karo pradžioje ir pokariu. 1939–1941 metais didelių pastangų dėka pavyko sudaryti bendrą politinę organizaciją – *Amerikos lietuvių tarybą* (toliau – ALT), į kurią įėjo JAV lietuvių katalikų, tautininkų-sandariečių ir socialistų ideologinės srovės¹. Atrodė, kad pagaliau, pirmą kartą JAV lietuvių istorijoje, pavyko suvienyti bendram politiniam darbui, remiant Lietuvos nepriklausomybę, visas gana skirtingas patriotiškas išeivių grupes. Bet 1941 m. kovo 10 d. į JAV atvykus Lietuvos prezidentui Antanui Smetonai su šeima, ALT prasidėjo nesutarimai tarp ten esamų grupių. JAV lietuvius tautininkus įžeidė aštri JAV lietuvių socialistų ir dalies katalikų kritika prezidentui. Jų nenoras pripažinti A. Smetoną Lietuvos prezidentu, prezidento sutikimo JAV miestuose ignoravimas ir nenoras prezidento asmenybę panaudoti Lietuvos laisvinimo byloje vertė tautininkus pagalvoti apie buvimą ALT². Jų pasirinkimas – sukurti savo politinę organizaciją, analogišką ALT. 1941 m. birželio 7–8 d. buvo įkurta *Lietuvai*

¹ *Amerikos lietuvių istorija*. Red. dr. Antanas Kučas. Boston, 1971, p. 551–556; SKIRIUS, J. JAV lietuvių ideologinių srovių suartėjimas 1940.06.15–10.15: Lietuvai gelbėti tarybos įkūrimas. *Istorija*, t. 87, Nr. 3, 2012, p. 25–38; SKIRIUS, J. JAV lietuvių srovių telkimosi sunkumai ir prieštaravimai 1940 10 15 – 1941 05 15: nuo Lietuvai gelbėti tarybos iki Amerikos lietuvių tarybos. *Istorija*, t. 91, Nr. 3, 2013, p. 52–67.

² SKIRIUS, J. Prezidento Antano Smetonos atvykimas į JAV 1941 metais ir išeivijos pozicija. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2010/2, 2011, p. 77–91.

vaduoti sąjunga (toliau – LVS)³. Be to, JAV lietuviai tautininkai, siekdami sustiprinti politinį darbą, 1944 m. įkūrė dar vieną organizaciją – *Amerikos lietuvių misiją* (toliau – ALM)⁴. Taip iki 1948 m. JAV veikė dvi lietuvių politinės organizacijos, kurios atliko tuos pačius darbus, dubliuodamos viena kitą. Ir viena, ir kita organizavo Amerikos lietuvių seimus, susitikinėjo su JAV senatoriais ir kongresmenais, lankėsi JAV valstybės departamente, pasisakė JAV spaudoje ir radijuje, kūrė informacinius centrus, leido knygas ir propagandinius leidinius, rinko aukas Lietuvos laisvinimo reikalui.

Tokiam susiskaldymui, kai Lietuvos nepriklausomybei kilo pavojai, didesnė dalis išeivių visuomenės ir ypač Lietuvos atstovai JAV nepritarė. JAV lietuvių spaudoje nuolat buvo keliami ši problema, reikalaujama ALT ir LVS vadovams rasti bendrus sąlyčio taškus ir kartu dirbti tą patį Lietuvai svarbų politinį darbą. Lietuvos pasiuntinys Povilas Žadeikis, konsulai Jonas Budrys ir Petras Daužvardis susitikimuose su JAV lietuvių veikėjais (altininkais ir tautininkais) visuomet primindavo būtinumą Lietuvos nepriklausomybės klausimu dirbti vieningai. Deja, iki pat 1947 m. pabaigos apčiuopiamų poslinkių nepastebima. Nors ir vieni, ir kiti pasisakė už bendrą veiklą, bandė tartis, galiausiai aiškino, kad konkuruojanti grupė nenori tos vienybės. Kai kas tuo metu tokioje dubliuotoje veikloje bandė įžiūrėti ir pozityvą – manė, kad gerai, jog tuo pačiu klausimu rūpinasi keletas ar keliolika organizacijų, kurios nuolat veikia JAV valdančiuosius sluoksnius, neduoda jiems ramybės primindamos Lietuvos problemas.

Prieš tokią JAV lietuvių suskaldytą politinę veiklą pasisakė ir lietuvių organizacijos Europoje, ypač VLIK. Štai kad ir 1947 m. kovo 26–27 d. VLIK sušaukta tremtinių konferencija nutarė „pareikšti savo nuoširdžiausią pageidavimą, kad politinė ir finansinė JAV lietuvių talkininkavimo akcija vardan pavergtosios Lietuvos būtų apjungta vieno centro“⁵. Specialus VLIK atstovas JAV dr. P. Padalskis (Padalis) dėjo pastangas suartinti ALT su tautininkais. Tuo klausimu dr. P. Padalskio kreipimasis į JAV lietuvių tautininkų vadovus sulaukė teigiamo atsiliepimo. Rugsėjo 14 d. *Amerikos lietuvių tautininkų centras, Lietuvai vaduoti sąjunga* ir *Amerikos lietuvių misija* nutarė priimti dr. P. Padalskio pasiūlymą tarpininkauti pasitarime su *Amerikos lietuvių taryba* dėl bendro darbo⁶. Tuo tarpu ALT vadovų pozicija, kaip matyti iš P. Padalskio ir ALT sekretoriaus P. Grigaičio susirašinėjimo, dvelkė atsargumu, pasitikėjimo tautininkais

³ SKIRIUS, J. JAV lietuvių tautininkų Lietuvai vaduoti sąjungos įkūrimas 1941 m. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2021/2, 2021, p. 137–155.

⁴ *Amerikos lietuvių misija ir jos darbai*. Išleido Viktoras Petrikas Detroit. Mich., 1945; Amerikos lietuvių misija. *Lietuvių enciklopedija*. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1953, t. 1, p. 146; SKIRIUS, J. Amerikos lietuvių misijos genezė 1944 m. pab. – 1945 m. pr. *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2(32), 2021, p. 31–46.

⁵ 1947 06 19 P. Padalskio iš Niujorko laiško A. Oliui, P. Žiūriui ir V. Abraičiui nuorašas. *Lituanistikos tyrimo ir studijų centras / Pasaulio lietuvių archyvas* (toliau – LTSC/PLA), ALT archyvas-fondas, dėžė Nr. 7, byla Nr. 138 (P. Padalskio byla), l. n.

⁶ 1947 09 14 A. Oliu, P. Žiūrio ir V. Abraičio pasirašytas raštas P. Padalskiui VLIK delegatui Amerikoje. *LTSC/PLA*, ALT archyvas-fondas, dėžė Nr. 7, byla Nr. 138 (P. Padalskio byla), l. n.

iki galo nebuvimu. Prieš tautininkams įsijungiant į ALT, iš jų pirmiausia reikalavo abiejų organizacijų atstovų susitikimo išdiskutuoti rūpimus klausimus, kurie aktualūs jungiantis ALT ir tautininkams⁷. Jungimosi klausimas buvo svarstomas 1947 m. spalio 9–10 d. ALT suvažiavime Vašingtone. Anot ALT pirmininko L. Šimučio atsiminimų, „suvažiavime daug ginčų sukėlė pasiūlymas kviešti tautininkus į tarybą. Ypač ilgas ir „karštas“ dialogas buvo tarp ALT sekretoriaus P. Grigaičio ir Vliko atstovo P. Padalskio. Pirmasis gana griežtai priešinosi tautininkų įsileidimui tarybon, o antrasis ir Vliko, ir savo vardu prašė suvažiavimo sustiprinti ALT vienybę – pakviesti tautininkus į ją įsijungti. Pasiginčijus, plačiai įsikalbėjus, visais balsais buvo priimta rezoliucija priimti tautininkus į ALT ketvirtąją grupę“⁸. O spalio 21 d. ALT Vykdomasis komitetas savo posėdyje nutarė pakviesti tautininkų grupės atstovus pasitarti jų įsijungimo į ALT klausimu. Kvietimas argumentuotas lanksčiai: „Patyrę iš spaudos ir privačių pranešimų, kad tautininkų grupė, susispietusi apie ALM, LVS ir LTC, pareiškė norą įsijungti į Amerikos Lietuvių Tarybą.“⁹ Reikia suprasti, kad ne P. Padalskio iniciatyva raginami tautininkai, o jų pačių iniciatyva reiškiamas noras jungtis. Čia lyg tautininkai pastatomi į „prašytojų“ poziciją, o ALT tampa ta, kuri gali kelti sąlygas. Tačiau, kaip matysime, kažkokių ypatingų sąlygų nebuvo kelta. Tuo tarpu tautininkų atsiminimuose buvo pažymima, kad ALT, pripažindama tautininkų nuopelnus, „pasiūlė tautininkams grįžti tarybon jau pilnateisium nariu“¹⁰. Turbūt ir vieni, ir kiti teisūs, nes reikėjo kažkaip pateisinti tą ilgai užsitęsusį žingsnį į vienybę, kuri visiems buvo reikalinga.

Susitikimo vieta ir laikas buvo nustatyti atsižvelgus į rengiamą *Bendrojo Amerikos lietuvių šalpos fondo* (toliau – BALF) seimą. Seimą numatė šaukti 1947 m. lapkričio 5–7 d. Niujorke. Mat BALF buvo ta organizacija, kurioje bendrai veikė ir ALT, ir tautininkai, ir JAV lietuvių susivienijimai¹¹. Seimas – puiki proga visiems vadams susirinkus aptarti svarbius reikalus, tarp jų ir tautininkų įsijungimą į ALT. Lapkričio 7 d. viešbutyje *Hotel New Yorker* įvyko ALT'os ir tautininkų svarbiausių veikėjų susitikimas, kurį gana išsamiai atspindi susitikimo protokolas, tiksliau – jo kopija (originalo, parašyto rašomąja mašinėle, antras ar trečias egzempliorius – 10 puslapių tekstas – išspausdintas įskaitomai, tankiu šriftu, taisyklinga lietuvių kalba, tiesa, yra anglizmų). Dokumentas rastas *Lituanistikos tyrimų ir studijų centro* Čikagoje (JAV) prižiūrimame *Pasaulio lietuvių archyve, Amerikos lietuvių tarybos (1939–1970) fonde*,

⁷ 1947 09 29 P. Grigaičio iš Čikagos laiškas P. Padalskiui į Niujorką. *LTSC/PLA*, ALT archyvas-fondas, dėžė Nr. 7, byla Nr. 138 (P. Padalskio byla), l. n.

⁸ ŠIMUTIS, Leonardas. *Amerikos lietuvių taryba. 30 metų Lietuvos laisvės kovoje 1940–1970*. Chicago: „Draugo“ spaustuvė, 1971, p. 110–11.

⁹ 1947 10 23 ALT vadovybės laiško tautininkų atstovams kopija. *LTSC/PLA*. ALT archyvas-fondas, dėžė Nr. 7, byla Nr. 138 (P. Padalskio byla), l. n.

¹⁰ *Tautinės minties keliu. Lietuvių tautininkijos istoriniai bruožai*. Red. Jonas Puzinas ir Jonas Pranas Palukaitis. Chicago: ALTS leidinys, 1979, p. 287.

¹¹ Prel. KONČIUS, J. B. *Atsiminimai iš BALF'o veiklos 1944–1964*. Chicago, 1966, p. 146–147.

pirmoje dėžėje, 4 byloje¹². Susirinkimo metu visus pasisakymus protokolavo savaitraščio *Vienybė* korespondentė Violeta Tysliavienė (atstovavusi tautininkams) ir *Lietuvių amerikiečių informacijos centro* Niujorke vedėjas Kostas R. Jurgėla (atstovavęs ALT). Publikuojamas protokolas – tai Kosto R. Jurgėlos parengti užrašai.

Protokolas – tai viso susitikimo stenograma, kurioje užfiksuoti visų pasisakymai. Dokumentas įslaptintas, nes jo pradžioje aiškiai užrašyta „Patikimai–Neskelbtina“. Informacija apie susitikimą ir jo rezultatus, kaip buvo sutarta susitikimo metu, neturėjo būti viešinama spaudoje. Matyt, veikėjai nebuvo įsitikinę, kad po tiek metų nesėkmingų bandymų dabar pavyks susitarti.

Iš publikuojamo protokolo aiškiai matyti, kad JAV lietuvių tautininkų vadovai atvyko nusiteikę draugiškai, nekėlė jokių sąlygų ir sutiko į ALT įeiti kaip ketvirtoji srovė (šalia katalikų, socialistų ir sandariečių). Diskusija, tiesa, neesminė, kilo dėl kiekio narių taryboje: tautininkai siūlė siųsti nuo kiekvienos srovės po devynis atstovus, o ALT dokumentuose buvo fiksuojami septyni atstovai. Be to, buvo keliamas klausimas apie ALT Vykdomojo komiteto sudėties išplėtimą ir pareigų pasiskirstymą. Tuos klausimus nusprendė palikti sudarytos komisijos sprendimui.

Skaitant protokolą dar jaučiamas ALT sekretoriaus P. Grigaičio ir kažkiek išdininko M. Vaidilos lyg ir abejojimas naujais partneriais. Kylančius nesklendumus diplomatiškai „lygino“ ALT pirmininkas L. Šimutis. Be to, diskusijose ryškėjo, kad tautininkai planuoja turimas keturias organizacijas sujungti į vieną. Tai jiems pavyko padaryti 1949 m., kai buvo įkurta *Amerikos lietuvių tautininkų sąjunga*.

Susirinkimo pirmininkas L. Šimutis, įvertinęs diskusijų rezultatą, dienoraštyje užrašė: „Tautininkams pasakius, kad sąlygų nestato ir kad likviduos ALT paraleles organizacijas, palengvino susitarimą, kuris pavyko 100 %. Tai istorinė diena.“¹³ Taigi, tautininkams įstoti į ALT kliūčių neliko, reikėjo tik sutvarkyti kai kuriuos organizacinius ir formalius klausimus.

Kodėl vienybės klausimu susitarta tik 1947 m. pabaigoje? Pirmiausia todėl, kad JAV lietuviai tautininkai jau nebekėlė ankstesnių reikalavimų sujungti ALT ir LVS į bendrą organizaciją. Nuolaidų tautininkai darė dėl to, kad 1946–1947 m. jų veikla apsilpo. To neslėpė ir patys tautininkai¹⁴. Be to, neįvykus numatytai pokario Taikos konferencijai, paaštrėjus santykiams tarp komunistinės TSRS ir Vakarų, o Baltijos šalims, tarp jų ir Lietuvai, tapus sovietų visiškai aneksuotoms, išėvijai reikėjo sutelkti jėgas ilgalaikiai kovai už Lietuvos laisvinimą. Tai ir buvo svarbiausios telkimosi priežastys.

¹² Amerikos lietuvių tarybos pasitarimo su tautininkų srovės atstovais užrašai 1947 m. lapkričio 7 d. (kopija). *LTSC/PLA*, ALT archyvas-fondas, dėžė Nr. 1, byla Nr. 4, l. n.

¹³ Leonardo Šimučio dienoraštis – 1947 m. lapkričio 7 d. *Lituanistikos tyrimo ir studijų centras / Pasaulio lietuvių archyvas Čikagoje*, Leonardo Šimučio fondas, dėžė 1 (dienoraščiai), Knyga – 1947 m. dienoraštis, l. n.

¹⁴ *Tautinės minties keliu. Lietuvių tautininkijos istoriniai bruožai*. Red. Jonas Puzinas ir Jonas Pranas Palukaitis. Chicago: ALTS leidinys, 1979, p. 286.

Dokumentas

PATIKIMAI–NESKELBTINA

AMERIKOS LIETUVIŲ TARYBOS PASITARIMO SU TAUTININKŲ SROVĖS ATSTOVAIS UŽRAŠAI

1947 m. lapkričio 7 d.

Amerikos Lietuvių Tarybos Vykdomojo Komiteto sukvietame pasitarime su Tautininkų srovės (Lietuvai Vaduoti Sąjungos, Amerikos Lietuvių Tautininkų Centro ir Amerikos Lietuvių Misijos) atstovais, kuris įvyko penktadienį, 1947 m. lapkričio 7 d. popiet New Yorker viešbuty, Parlor A, trečiame aukšte, New York'o mieste, dalyvavo, posėdį atidarant, šie asmenys:

AMERIKOS LIETUVIŲ TARYBA: pirmininkas (1) Leonardas Šimutis, (2) sekretorius Dr. Pijus Grigaitis, (3) išdininkas Mikas Vaidyla ir Vykdomojo Komiteto pirmininko pakviesti patarėjai: (4) kun. Jonas Balkūnas, (5) Juozas B. Laučka bei Vykdomojo Komiteto pakviestas protokoluoti (6) LAIC vedėjas, adv. Kostas R. Jurgėla.

Tautininkų Srovės Atstovai: (7) ALM vienas dviejų pirmininkų, adv. Antanas Olis, (8) ALTC pirm. Vytautas Abraitis, (9) LVS pirm. inž. Pijus Žiūris, (10) „Dirvos“ redaktorius Kazys S. Karpus, (11) „Vienybės“ redaktorius Juozas Tysliava, (12) Albinas S. Trečiokas, (13) Juozas Bačiūnas, (14) Juozas Ginkus, (15) Dr. A. Tamošaitis, (16) Dr. Matas Colney, ir tautininkų pakviesta protokoluoti (17) Violeta Tysliavienė.

Svečiai: (18) VLIKO¹⁵ įgaliotinis prof. Pranas Padalskis¹⁶, (19) Lietuvos konsulas Čikagoje, Dr. Petras Daužvardis, – Vėliau atvykę (20) Ieva Trečiokienė, (21) Pranė Lapienė, (22) ALT narys Dr. Matas J. Vinikas, ir (23) Dr. P. Dagys.

Posėdį atidarė ALT pirm., L. Šimutis 2:50 val. popiet: Tragingu momentu vienybė yra reikalinga, ir teks pasvarstyti kaip tą idealą galima realizuoti. Pas mus, Taryboje, vienybės klausimas nėra naujas – jis vykdomas jau septyni metai. Anksčiau smarkiai viena prieš kitą kovojusios organizacijos ir du susivienijimai – jau gana ilgą laiką sugeba dirbti vieningai, be didesnių fikscijų, prie vieno stalo, viename direktorate.

¹⁵ Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas (1943–1992) – lietuvių organizacija, įkurta politinių partijų ir rezistencinių organizacijų atstovų. Pirmasis pirmininkas – Steponas Kairys. VLIK siekė Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, bendradarbiavo su JAV, Jungtinės Karalystės valdžia. 1955 m. komiteto įsteigta *Pasaulio lietuvių bendruomenė*, vadovaujama prelado Mykolo Krupavičiaus, palaipsniui užgožė VLIK.

¹⁶ Padalis (Padalskis) Pranas (1911–1971 – ekonomistas, profesorius, Lietuvos antisovietinio ir antinacinio pasipriešinimo dalyvis, LAF ir VLIK narys. 1946 m. iš Prancūzijos išvyko į JAV. VLIK atstovas JAV lietuviams. Dėstė Detroito ir Arizonos universitetuose. Dirbo *Amerikos balso* radijuje.

Daug yra padaryta, ačiū tam, kad pajėgėm suvesti įvairias ideologines organizacijas į Tarybą. Taip pat ir BALFe¹⁷ pajėgėm dirbti bendrai, vieningai. Dėl to, kad šiame darbe ėjome dirbti susitarimo keliu. Savitarpio nesutarimus mėginome išrišti posėdy, neidami su ginčais į spaudą.

Tat, iš pat pradžių, mums tenka nusistatyti ar visi sutinkame eiti susitarimo keliu, džentelmeniškai, kad nesusipratimai būtų išaiškinti siauruose rateliuose savo tarpe, nepakertant pasitikėjimo darbui, kuris šiandien yra šventas.

Tie du principai – susitarimo ir džentelmeniškumo – turėtų būti pagrindas mūsų ryšio. Atskirkime Amerikos politinį gyvenimą nuo visuomeninio: vadinkime grupes ideologinėmis, nes neaspiruojame per jas politinių siekinių sumetimais čia arba diktuoti Lietuvos žmonėms. Pamiškime apie politines grupes: pas mus tėra grynai ideologinės grupės. Jei laikysimės susitarimo ir džentelmeniškumo principų, mokėsime pagerbti vieni kitų ideologinius principus.

Konkrečiai dabar, kai suminėjau grupes – Tamstos žinote kuo tas viskas prasidėjo. Mes apie vienybę senai kalbame, dirbome, kad ir ne tie patys žmonės – bet keliai buvo pasiskyrę, šiandien darome pastangų susieiti. Pasidaro istorija – dėl ko? Todėl mes jaučiame „tension“¹⁸, nepasitikėjimo vienas kitu. Būkime atviri. Išsikalbėkime, pasisakykime ko vieni iš antrų reikalaujame. Tas išsikalbėjimas duos mums progos vieni kitus geriau pažinti, bežiūrint į ateitį. Surasime modus vivendi¹⁹, ko šiandien siekiame. Žinodami, kad pasitarimą sukviėtė Amerikos Lietuvių Taryba, žinome ir kas ją sudaro.

Norėčiau patikrinti pakviestųjų tautininkų grupę – nedeklamuojant, kad čia tik viena yra „tautinė“ srovė: visos grupės čia yra tautiškos – ir katalikai, ir socialistai, ir santariečiai yra tautinė visuomenė.

Buvo kviestos trys tautininkų grupės: Amerikos Lietuvių Misija, Amerikos Lietuvių Tautininkų Centras ir Lietuvai Vaduoti Sąjunga. Mums buvo pranešta, kad atvyks visų trijų organizacijų po 3 atstovus, kurių vardai mums buvo pranešti. Žiūriu į suminėtas pavardes – visi yra čia.

Mes nieko nebijome, bet laikykime šį susirinkimą kaip vykstantį „prie uždaru durų“. Sutarkime – lai tai bus pirmas džentelmeniškas susitarimas: nebus valia nieko spaudoje rašyti, jei nesusitariame; paruošime sutartinį jungtinį pranešimą,

¹⁷ Bendras Amerikos lietuvių šalpos fondas (BALF) – Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių šalpos organizacija, veikusi 1944–2008 m. Įsteigtas Čikagoje Jungtinių Valstijų lietuvių visuomeninių organizacijų (katalikų, socialistų, tautininkų ir *Sandaros*) iniciatyva (centras – Bruklina, nuo 1973 m. – Čikagoje). Rūpinosi lietuviams pabėgėliais ir tremtiniais. Iš JAV valdžios išrūpintais laivais nemokamai į Jungtines Valstijas atgabeno apie 34 000 lietuvių karo pabėgėlių; rūpinosi atvykstančių lietuvių įdarbinimu ir apgyvendinimu. Rėmė likusius Vakarų Europoje (Vokietijoje, Austrijoje, Šveicarijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Belgijoje dirbo BALF įgaliotiniai) ir į Pietų Ameriką persikėlusius lietuvius.

¹⁸ *Tension* (angl. k.) – įtampa.

¹⁹ *Modus vivendi* (lot. k.) – gyvenimo būdas – trumpalaikis susitarimas, sudaromas tada, kai neįmanoma pasiekti nuolatinio susitarimo.

komunikatą spaudai. Ar pritariate tokiam nusistatymui? Radio irgi priskaitome prie spaudos. – Gerai.

Mes savo tarpe turime mielą Lietuvos žmogų, rezistencijos žmogų. Jo buvimas mūsų tarpe turi tikslo. Kviečiu profesorių Padalskį tarti žodį. (Baigė kalbėti 3:12 val. popiet.)

Dr. Pr. Padalskis (3:13): Padarysiu labai trumpą pareiškimą tuo reikalu, kuriuo čia susirinkote, ir tai ne mano, bet VLIKo, kuris man davė tam tikrus įgaliojimus, įpareigojimus. Vienas jų buvo patirti, mėginti, kad visa patriotingoji visuomenė siekianti Lietuvos išlaisvinimo eitų vienu keliu. VLIKas yra margas junginys, bet jis jau šešti metai dirba vieningą darbą. Nesusipratimai rišami prie bendro stalo – nesusipratimų būna. VLIKas siekia ir trokšta, kad visa lietuvių bendruomenė tėvynėje ir užsienyje dirbtų ranka į ranką, vieningai. Todėl jis apgailestauja tą mažą dvilypumą Amerikos lietuvių akcijoje.

Mes negalėjome suprasti kodėl Amerikos lietuviai, kurie tiek daug dirbo Lietuvai atstatyti po pirmojo pasaulinio karo ir kurie dabar ne iš ambicijos siekia Lietuvą laisvinti – kažkodėl nesutaria.

Pogrindy veikiant, sunku viską sujungti. Tamsumoje gali būti daugiau progų atskiram, partizaniniam, nesuderintam darbui. Bet VLIKas sujungė visus bendram darbui – tikras politines partijas su partijiniais siekimais ir ambicijomis. Sujungė jas, ne tikrai sroves. O čia to nėra.

Todėl VLIKas, nesiterpdamas, nesikišdamas į Amerikos lietuvių savitarpio santykius, tik prašo – pavergtosios ir ištremtosios Lietuvos vardu – tą dvilypumą baigti.

Esame karo būvyje, esame kariai, turime būti drausmingi ir vienos vadovybės vedami. Šiandien matosi prošvaisčių, kad artėja valanda Lietuvai išsilaisvinti. Tai dabar dvilypumas – ligi šiol apgailestaujamas – virsta kritišku. Ir Lietuvos partizanas, besirengiąs save susprogdinti ir mirti, ir tremtinys žino, kad jis vienas neiškovo Lietuvai laisvės. Jie visi jaučia ir žino, kad Amerikos lietuvis yra mūsų kovos fronto pirmoje linijoje. Iš jūsų krašto ir iš jūsų veiklos laukiame mūsų kraštui rytojaus aušros.

Aš, VLIKo pavedamas, reikšdamas pavergtosios ir ištremtosios tautos valią, noriu duoti eigą progai leisti užgydyti žaizdą – pareikšti vienų ir kitų nusistatymus ir suvesti prie stalo. Tie dalykai dabar žinomi, vykdomi. Teliuka palinkėti, kad iš šio susirinkimo išeitume viens kitam rankas padavę ir dirbtumėt talkoje visomis savo jėgomis. (Baigė 3:23 val. pp.)

Šimutis padėkojo prof. Padalskiui ir pakvietė konsulą Daužvardį prabilti.

Daužvardis (3:24): Po reikšmingų principinių Amerikos Lietuvių Tarybos pirmininko ir VLIKo atst. žodžių tenka eiti prie darbo, o man belieka pareikšti didžiausią norą ir linkėjimą jums susitarti, konsoliduoti visas jėgas ir dirbti aukštajam mūsų tikslui, idealui – Lietuvos nepriklausomybės atgavimui ir lietuvių tautai laisvės atgavimui. (Baigė 3:26 ir išvyko.)

Šimutis: Dabar čiupsime už ragų pačiam reikalui. Dabar – praktiški klausimai. Jei nepyksite – kaip kvietėjas, šeimininkas, pirmininkausiu toliau. (Kiti pritarė plojimu ir „gerai“.)

Du pirmieji klausimai. (1) Susitarimo centras – ALT Vykdomasis komitetas supranta, kad tos tautininkų grupės, kurios savo seimuose pravedė nutarimus, kalba ne kaip trys atskiros grupės, bet kaip viena. Svarbu yra tai patvirtinti. (2) Kitas – įsijungiant į ALT, vis dėlto turime pasisakyti vienaip ar kitaip už tuos principus, kuriais ALT grindžia savo veikimą. Tai – ALT Statutas. Reikėtų pasisakyti dėl ALT statuto, patvirtinto didžiajame Kongrese Čikagoje. Gal tautininkų grupės spokesmanas²⁰ dėl šių klausimų pasisakytų.

Olis: Mes sutiksime kalbėti kaip viena tautininkų grupė. (3:30 v. pp.)

Šimutis: Tai dabar konkrečiau dėl statuto. Suprantame, kad čia tarsimės dėl įsijungimo į ALT, tai statusas yra svarbiausias. Bet visų pirma tepasisako tautininkų srovė – ne aš vienas čia kalbu.

Olis (3:33): Pirmiausiai, dėkoju p. pirmininkui ir prof. Padalskiui ir konsului Daužvardžiui už jų žodžius, kuriuos mes labai vertiname. Tos trys kalbos buvo gera instrukcija šiam susirinkimui, ir būtų laikas baigti kalbas ir eiti prie darbo.

Reikia sudaryti dienotvarkę ir pirmininkas turėtų prižiūrėti, kad būtų kalbama į tašką.

Kai dėl iškeltų kelių minčių – kurias pirmininkas pavadino *conditio sine qua non*²¹ – negali būti klausimo: turime būti džentelmenai, vieningi. Nereikia mus mokinti – visi laikysimės principų. Mes nestatom jokių reikalavimų, esame įsitikinę, kad jūs esate džentelmenai.

Mes atėjome pasikalbėti su jumis, kaip galima vieningą kūną sudaryti. Mes sutinkame – reikalinga, būtina. Ateiname be jokių sąlygų. Nestatome jokių ultimatumų. Norime su jumis dirbti. Lieka modus vivendi, ta formulė suvienyti į bendrą darbo kūną. Kokią formulę jūs turite?

Man atrodo – nepaisant, kad Taryba yra ir buvo per šešis-septynis metus – jei mes įeiname, bus kiek kitoks veidas, kiek kitoks namas. Tuo būdu, ALT statuto klausimas, Egzekutyvinio komiteto²² sąstatas išsiriš, kai apkalbėsime, aptarime kaip mus surišti.

Jokių susivaržymų nereikia. Ateiname nuoširdžiai, be jokių sąlygų, išgirsti jūsų nuomonę; pasakysime jums savo nuomonę, kaip eiti prie bendro darbo Amerikos Lietuvių Tarybos rėmuose.

Pirmiausia reikia susitarti dėl dienotvarkės, modus vivendi. Jei susitariam, tai kaip ir kur formalūs žygiai bus atlikti. (Baigė 3:40 val. pp.)

²⁰ *Spokesman* (angl. k.) – oratorius, atstovas, delegatas.

²¹ *Conditio sine qua non* (lot. k.) – būtina sąlyga.

²² Egzekutyvinis komitetas – ALT Vykdomasis komitetas (angliškasis variantas).

Šimutis: Tai labai platus pareiškimas. Tik konkretizuojant, reikia padėti vieną-kitą klausimą. Darant dienotvarkę ir modus vivendi, daugelis klausimų galėtų įeiti. Dienotvarkės neturime, nenorėdami gatavą atsinešti. Gal visos grupės galėtų pasisakyti ar mes galime ką galutinai nutarti ir pasirašyti. Didelis darbas būtų atliktas. Jei ne – tai šiandien priimtume tik platformą, kuri eitų į grupes užgyrimui.

Grigaitis (3:43): Prie tvarkos. Pirmininko ir Olio pareiškimus galime suvesti: ar visos grupės turi įgaliojimus? Atrodytų, kad ketvirtoji grupė yra įgaliota susitarti, ne tikai preliminariai. Pas mus Amerikos Lietuvių Tarybą sudaro kelios grupės. Iš jų Vykdomasis Komitetas turi įgaliojimus tartis, bet visiškai spręsti negalime, pavyzdžiui – mūsų konstitucija, jos reikalavimai.

Grupės veikia susitarimo keliu, ne didžiūmos balsų būdu. Ne visos grupės galėjo tai aptarti, gal apart katalikų. Mano grupės atstovų pasitarimas bus ši vakarą. Mes neatėjome su įgaliojimais viską nutart – susitart ir patiekti patvirtinimui – nes grupės nebuvo atsiklaustos.

Dėl įgaliojimų: kokius turime? Ar padarome preliminarinį susitarimo planą? Kai ką galime galutinai nuspręsti, gal teks šį tą atskirti. Jei būtų galima įeiti į ALT be statuto keitimų – simple²³. Jei tenka statutą keisti, tai reikia įgaliojimų iš grupių. Olis sakė, kad tautininkų grupė čia atvyko – be sąlygų. Ar jie turi visą galią čia klausimus nutarti?

Olis: Nei mes, nei jūs neturite pilnos galios. Mano galvosenoj: jei galima susitarti dėl modus vivendi, tai Amerikos Lietuvių Tarybos direktoratas galėtų naujai susitikti papildant direktorių sąstatą ir tas direktoratas formaliai galėtų nustatyti. Mes to formaliai negalime nustatyti. (3:45 val. pp. atvyko Trečiokienė ir Lapienė.)

Šimutis: Sudarykime dienotvarkę. Mes, aišku, norime, kad visos kitos grupės gautų autoritetą, kad nereikėtų naujai rinktis, skirstytis, lopytis.

Dėl ALT sąstato, laikomės Čikagos Kongreso rezoliucijos: tautininkų grupė kviečiama ketvirtąja grupe.

Dėl detalių – reikėtų kelių dienų. Advokatas Olis teisingai sako: susitarkime dėl paties sąstato. Tautininkų grupė, kaip ir kitos grupės, turės po 7 žmones, ir po tris iš abiejų Susivienijimų, – pasidarys 34 žmonės. Tai dabar kalbėkime dėl sąstato.

Grigaitis: Gal būtų geriausia paskirti kelis asmenis dienotvarkei sudaryti, paskelbiant pertrauką, per pertrauką.

Žiūris: Ačiū už pareiškimus. Matau, kad įtampos nyksta, yra geri norai. Tik vienas dalykas dingtelėjo: šis klausimas jau senai gvildenamas. Jei seimas ar kongresas paveda tam tikras teises valdybai, valdyba tuo pačiu yra įgaliota suderinti statutą su seimo nutarimais.

²³ *Simple* (angl. k.) – paprastas, nesudėtingas.

Pavyzdžiui, Čikagos Kongresas padarė nutarimą kviesti tautininkus ketvirtadalio teise – valdyba turi suderinti statutą su nutarimu.

Lietuvai Vaduoti Sąjungos vardu esu įgaliotas tartis ir susitarti galutinai.

Šimutis: Referendumo gal nei nereikės.

Laučka: Siūlau sukurti keturių narių komisiją dienotvarkei sudaryti: trys asmenys – ALT Egzekutyvas, plius vienas tautininkas.

Šimutis: Mažiau – greičiau. Pavyzdžiui, tautininkai parinktų savo grupės septynis atstovus į Tarybą, o dienotvarkei nustatyti, jums sutinkant, skiriu – Dr. Grigaiti, adv. Olį, p. Žiūrį, ir kun. Balkūną.

Olis: Clevelando pasitarime mes numatėme devynis asmenis. Mes taip galvojame: jei susitarimas įvyks, susitariam – tai sušauksim platesnį susirinkimą ir ten, su platesne visuomene, parinktų asmenis.

Lygiai 4:00 valandą popiet pirmininkas paskelbė neribotą pertrauką.

II.

Posėdis tęsiamas 4:41 val. popiet.

Olis pasiūlė, kad Dr. Grigaitis referuotų dienotvarkės komisijos vardu. Pirmininkas Šimutis pakvietė Dr. Grigaitį padaryti komisijos raportą.

Grigaitis: Ilgose diskusijose iš pamatų apsvarstyta ir nuspręsta keli reikalai. (1) Pirma – tautininkų srovės pasisakymas dėl stojimo į ALT. (2) Antra, susitarimo pagrindas: (1) ALT konstitucijos principai ir tikslai. Jokių principinių konfliktų nėra, bet reikia formalaus nutarimo. (2) Sąstatas: pagal statutą, iš trijų ideologinių srovių po septynis asmenis ir abi Susivienijimai skiria po 3 asmenis, gi tautininkai skyrė devynis. (3) Tautininkų organizacijos – vienos yra ideologinės, kitos visuotinės, kurios dirba paralelinį darbą su ALT. Tas paralelizmas turi būti pašalintas, įskaitant ir tiems tikslams surinktų išdų likimą. (4) Aukščiau minėti trys punktai verčia keisti mūsų konstituciją, kas atliekama trijų ketvirtadalių balsais. (5) Jei šie būtini pakeitimai bus pravesti, gali kilti nauji nenumatyti pakeitimai – atsidaro proga duoti sumanymus. (6) Pravedus susitarimą ir įstojimą, susirinks ALT pilnoj sudėty ir turės būti pareigų pasiskirstymas. Betgi, tenka susitarti iš anksto, neerzinant dabar ir ALT suvažiavime. Taigi, turime pareigų pasiskirstyme susitarti.

Kiti komisijos nariai neturėjo papildymų, tik adv. Olis pasiūlė pridėti: suvažiavimo dieną ir vietą.

Laučka pasiūlė duoti terminą susitarimui pravesti: šešias savaites ar panašiai.

Šimutis: Tą dalyką pabaigoje spręsimė. Eisime prie pirmo punkto. Ar, apart advokato Olio grupės, yra daugiau pareiškimų? Ne.

Antras punktas: susitarimo pagrindai – (a) ALT konstitucijos principai ir tikslai. Gal principiniai užgirti – ar skaityti?

Grigaitis: Yra septyni paragrafai principų ir tikslų. (Jis paskaito iš spausdinto statuto.)

Olis: Kalbėjome komisijoje ir dabar pareiškiame: principu sutinkame su ALT statuto principais ir tikslais, ypatingai, kad nepriklausomoje Lietuvoje būtų laisvi rinkimai ir demokratinė forma. Nors aš esu respublikonas, tai man nepatinka demokratai. /Juokas./

Tysliava: Dėl punktų apie karo laimėjimą: ar manoma ką pakeisti ar palikti?

Grigaitis: Buvo rašyta karo metu, tai kai ką galima keisti.

Olis: Galėtume skirti komisiją detalėms aptarti. Betgi principu – sutinkame su dabartinės konstitucijos principais ir tikslais.

Jurgėla pastebėjo, kad brauktinas paragrafas apie paramą Lietuvos valdžios įtaigoms.

Žiūris pastebėjo, kad LVS buvo skundžiama valdžios įstaigoms ir teko kalbėtis Vašingtone dėl piršimo registruotis kaip „foreign agent“²⁴. Betgi, jis nurodė, kad agentas tėra tas, kuris ima direktyvas iš kitur, gi paramos teikti niekas nedraudžia.

Laučka siūlo skirti komisiją statuto keitimų detalėms aptarti.

Olis: Galime ir susirašinėjant išrišti.

Nutarta: Statuto pakeitimo detalėms aptarti ir pasiūlyti ALT suvažiavimui skiriama komisija: Grigaitis, Vaidyla, Balkūnas, Žiūris, Olis.

Šimutis: Dabar – sąstatas.

Karpius: Palikite nustatymą pačioms grupėms – palikti po 7 asmenis.

Olis: Tai ką braukti – save? Braukimas nėra geras ar lengvas.

Vaidyla: Reikia laikytis konstitucinės tvarkos. By-laws taisyti turime komisiją, ji išriš.

Grigaitis: Aš ginčiau konstituciją. Be to, pas mus direktoriai į suvažiavimą vyksta savo lėšomis, nors gali pavaduotoją atsiųsti arba gauti finansinės paramos iš vietos. Sukviesti 27 asmenys yra našta – laiškų rašymas, siuntinėjimas, susirašinėjimas, išlaidos. Jei bus 34 asmenys – dar bus sunkiau. O jei visi skirs po 9 asmenis, tai 4x9 yra 36, plus po 3 iš dviejų susivienijimų, viso 42 asmenys. Jei kelionių nefinansuosim – vieniems bus lengva, kitiems sunku, ir biednesnė²⁵ grupė nukentėtų. Aš atstovauju biedną grupę, kurie mažai turi biznierių ir profesionalų. Todėl aš priešingas grupių atstovybės padidinimui.

Žiūris: Aš už padidinimą, nes sunkiau yra atkalbinti išrinktuosius. Augimas yra sveikas reiškinys ir bus naudingiau kolonijose – daugiau Tarybos narių daugiau nuveiks kolonijose. Keisti konstituciją yra lengviau nei prašyti grupės pašalinti porą

²⁴ *Foreign agent* (angl. k.) – užsienio agentas.

²⁵ *Biednas* – neturtingas.

narių. Galima aiškinti tradicija, bet sunku įtikinti. (5:10 val. popiet atvyko Dr. Vinikas ir Dagys.)

Tysliava: Ar yra kvorumas nustatytas statute?

Grigaitis: Ne.

Vaidyla: Diskusijos yra bergždžios. Baikime diskusijas, užrekorduojant²⁶ pageidavimą atstovybę padidinti.

Olis: Mes norime žinoti ar jūs sutinkate?

Vaidyla: Mes nežinome.

Grigaitis: Buvo nuomonė, kad nekils šiuo klausimu ginčai. Teks pasikalbėti su mūsų veikėjais, nes reikia grupių susitarimo.

Vaidyla: Reikia eiti konstitucijos taisymo keliu, nes nei vienas mūsų nėra tiek galingas, kad kalbėtų visų vardu.

Šimutis: Bus praktiška žinoti šaukiant suvažiavimą – ar porą paliksime už durų? Bent Katalikų Federacijai skirtumo nesudarys, nesunku papildyti. Sutinku su p. Žiūriu: kuo daugiau žmonių, tuo didesnis autoritetas ir daugiau ambasadorių kolonijose. Manau, kad nesame 100 % už, bet kliūčių nebus. Pristaikinsime, jei nutariama atstovybė iš 9.

Olis: Pas mus irgi geografiškas pasidalinimas numatytas.

Šimutis: Formaliai – tik konstitucijos keitimo keliu teks eiti. Betgi galime susitarti.

Tysliava: Padidėjimas vargiai apsunkins, nes viens-kitas neatvyks.

Grigaitis: Dabar diskutuojame, o komisija patieks pasiūlymą.

Vaidyla: Negalima pripuolamai susirinkus padaryti nutarimą. Suvažiavimas gali pakeisti, gali kelti atstovybę ligi 15 – bet ligi sekančio suvažiavimo tegalės būti po 7.

Šimutis: Galima kompromisu susitarti: skirti po 7 atstovus ir po 2 alternatus; jei bus priimtas konstitucinis pakeitimas, alternatai taps pilnateisiai nariai.

Grigaitis: Tas ir komisijoje buvo svarstoma. Palikime tai komisijai.

Nutarta: Pavedama komisijai daryti siūlymus konstitucijos pakeitimams.

Šimutis: Dabar – ketvirta: Tautininkų ideologinės ir visuomeninės organizacijos. Katalikų visuomenė pageidauja, kad einant į bendrą darbą bet koks paralelizmas turi išnykti. Pavyzdžiui: visas šelpimo darbas per BALF, visa politinė akcija per ALT. Norėtume girdėti žodį iš tautininkų.

Žiūris: Kiek liečia Lietuvai Vaduoti Sąjungą – tikslas buvo, ligi šiol, vadavimas Lietuvos visomis priemonėmis. Mūsų suvažiavime nutarta eiti į ALT ir nusistatyta naikinti paralelizmą. LVS buvo ne tik kad vaduoti Lietuvą, bet ir buvo ideologinė tautininkų organizacija. LVS pasilieka teisę tas ideologines pareigas eiti, bet

²⁶ Record (angl. k.) – dokumentas, protokolas; užrašyti, registruoti.

persiorganizuos, kad nebūtų paralelizmo. LVS nesilikviduoja kaip organizacija, bet jos sąstatas ir pagrindas perorganizuojamas. Principe sutikta, bet LVS Seimas turės nustatyti ką toliau veikti.

Kai dėl lėšų, mūsų investimentas²⁷ buvo veikla – lėšos naudotos ne kelionėms, bet veiklai, spausdinimams, etc. Pinigų daug nėra, pav., leidžiama kita knyga anglų kalba. Dublikacijų ir paralelizmo nebus.

Karpius: Kaip LVS sekretorius. Yra numatyta, kad visuomeninės organizacijos pri-taikins veiklą su ALT, gi finansų klausimas ne taip svarbu, nes yra ir skolų.

Vaidyla: Kaip su LVS vardu?

Olis: Kalbėjome ši ryt, bet konkluzijų²⁸ nepriėjom. Jei bus prieita prie susitarimo, gal vieną organizaciją iš trijų sukursime, kaip srovinę. Pinigų klausimas vargiai kils, nes yra skolų.

Balkūnas: Suprantame, kad misijos nėra?

Olis: Misija yra, bet galės pasikeisti.

Abraitis: Nebūsiu toks taikus kaip kiti. Tautininkų Centras yra grynai ideologinė organizacija, kaip Katalikų Federacija, Socialistų Sąjunga, Sandara ir t. t. Jokios frakci-jos dėl to nesusidarys įeinant į ALT.

Vaidyla: Delegatai Taryboje bus nuo tautininkų. Bet jei bus kuriama nauja organi-zacija, gali naujai kilti atstovybės klausimas.

Karpius ir Abraitis: Ne.

Žiūris: Mes sutversime Tautininkų Sandarą. /Juokas./

Vaidyla: Man daugiausiai žinomos komplikacijos. Jei pasiliks viena pastovi orga-nizacija, pavyzdžiui, Tautininkų Centras – galima sakyti, kad atstovai bus Tautininkų Centras.

Tysliava: Jūs negalite dabar spręsti kas tautininkus atstovaus, ligi suvažiavimas nutars. Viena pas mus yra supраста: paralelio darbo Lietuvos vadavimo srityj – nebus.

Grigaitis: Mes svarstėme ALT konstituciją, bet mes nežinome jūsų konstitucijos. Mums neaiški sudėtis – kad paralelizmas nepasireikštų savaime. Tautininkų Cen-tras? – aišku. LVS bus perorganizuota. Misija – ar tai atskira organizacija ar kitų organizacijų komisija? Norėčiau žinoti. Pavyzdžiui, buvo kvietimai seimams, pasira-šomi ir American Friends of Lithuania²⁹. Ar bus priimti vardai organizacijoms, kurie neklaidina visuomenės? Vadinkitės kaip norit – vardo pakeitimas nereiškia mandato

²⁷ *Investmenta* (angl. k.) – įdėjimas, investicija.

²⁸ *Conclusion* (angl. k.) – pabaiga, išvada.

²⁹ „American Friends of Lithuania“ (1941–1948) – Lietuvai vaduoti sąjungai įkurta pagalbinė organizacija, kurioje telkti palankūs lietuviams amerikiečiai. Organizacijos vadovu pakviestas buvęs JAV pasiuntinys Lietuvoje Owen J. C. Norem’as, vėliau – P. J. Žiūris. Likviduota, kai 1949 m. susikūrė bendra *Amerikos lietuvių tautininkų sąjunga*.

atšaukimą. Mes labai interesuoti – ne ideologinėmis organizacijomis, bet vadavimo misijos. Šis dalykas turi būti išaiškintas pilnai.

Olis: Išpažinties nereikia turėti dėl kiekvienos organizacijos. Jūs žinote, kad mes turime mandatą kalbėti tautininkų vardu. Mes jums sakome: paralelizmo nebus. Nereikia kiekvienos organizacijos konstitucijos nešti. Mes kalbame į jus ne kaip LVS, ar Misijos, ar Tautininkų Centro vardu, bet tautininkų srovės vardu. Organizacijos yra atskiros su atskirais išdais.

Grigaitis: Mes manome, kad Misija yra organizacijų centras, kaip kad ALT.

Olis: Mes patys to nežinome. /Juokas./ Tai per daug paini istorija: ką aš pasakysiu, gal Žiūris užginčys.

Šimutis: Pasiinformuoti sveika.

Žiūris: Man buvo pranešta, kad Taryba remia Lietuvai Gelbėti ar Remti Draugiją Massachusetts valstybėje. Ar tai ne paralelizmas?

Vaidyla: Mes bendradarbiaujame, bet jai atstovybės neduodame ir ji nereikalauja. Ji suteikia reikšmingą materialinę paramą.

Šimutis: Lietuvai Remti Draugija jokių politinių žygių ar delegacijų nedaro. Tai buvo Tarybos nuoširdus draugas, daug aukų surinko. Paralelizmo nėra.

Žiūris: Man buvo informuota, kad tai Sandaros atžala.

Šimutis: Dabar – penkta: išdo klausimas.

Tysliava: Siūlyčiau nepriimti išdo, nes gali tekti skyles padengti.

Šimutis: Šešta – pareigų pasiskirstymas. Gal kalbėti nereikia?

Grigaitis: Nusistatykime. Jau važiuodami į ALT suvažiavimą būkime susitarę kaip kad amerikoniškose organizacijose daroma.

Vaidyla: O ką veiksime suvažiavę, jei viskas bus nustatyta?

Grigaitis: Amerikoniškos organizacijos viską suveža gatavai – ir rezoliucijas, ir sleitus³⁰, o delegatai latravoja³¹. /Juokas./ Sutrupinam laiką, sveikatą ir taip toliau, kai ant stalo yra konkretus klausimas.

Šimutis: Dabar – suvažiavimo vieta ir laikas.

Grigaitis: Kadangi grupės sutarė likvidavimus atlikti it t. t., tas ims laiko, tai gal palikime nespėdami.

Laučka: Nustatykime, kad galutinas susijungimas įvyktų ne vėliau Vas. 16. Nors galime to ir neskelbti.

Grigaitis: Vis tiek bijau: laikas svarbus, ypač jei negalėtų laiku įvykti. Būtų gerai padaryti tiktai pageidavimą.

³⁰ *Slate* (angl. k.) – lentelė.

³¹ *Latravoja* (iš lot. k.) – girtuokliauja.

Balkūnas: Vyrų, mums reikia pinigų! Susijungimo paskelbimas turės reikšmės vėjui, o vėjus netrukus turės prasidėti.

Abraitis: Vasario 16 formaliai būtų gražu, bet yra interesas greičiau nustatyti, pav., ligi sausio 1 d. Delsimas negerai, nes principiniai jau yra susitarta.

Tysliava: Neskelbsim nieko ligi susitarsim. Bet rodos susitarimas jau yra – ko laukti? Juo greičiau, juo geriau. ALT pradės vėjų!

Balkūnas: Sakau tą patį: vėjus prasideda tuojuo po Naujų Metų. Reikia skelbti susitarimą prieš tai.

Vaidyla: Pageidavimai vietoje, bet – grįšime namo po seimų, po to ateina šventės. Būtų gera nenustatyti aiškiai laiko – tarp sausio 1 ir Vasario 16 būtų gera.

Ginkus: Vasario 16 ir kiti parengimai ateina. Jei atidėsime ligi kitų metų – negerai. Kodėl negerai vykdyti tuojuo? Ateina vėjai, Vasario 16 parengimai, reikia sales samdyti arba atsakyti. Susitarkim dabar, nenudėkim ligi Vasario 16 ar panašiai. Mūsų grupės gali greitai susitarti ir duoti pareiškimą greitai. Kodėl Vaidyla negali? Gal Gri-gaičiui sunkiau – bet galime, broliai, greitai.

Laučka: Norėjau pareikšti pageidavimą: kalk geležį kol raudona. Tikrai galima padaryti greitai, prieš gruodžio 1. Katalikų Federacija įgaliojo mus kad ir šiandien baigti. Now is the time!³²

Vaidyla: Nenoriu, kad vėliau ką vadintumėt sabotažninku³³. Tvarka reikalauja, kad krivulės³⁴ keliu visi pataisymai ir susitarimai būtų ALT nariams išsiuntinėti. Susirašijimas ims laiko. Darykime formaliai, nors ir ilgiau užtruks.

Žiūris: Don't kid one another³⁵. Rašymas ir paštas greitai vyksta. Nustatykime gruodžio 1 d.

Šimutis: Komisija yra išrinkta. Yra pasiūlyti pageidavimai: prieš Vasario 16, pataisymas – prieš sausio 1. Komisijos nariai teknišką darbą atliks taip greit, kaip jie pajėgs. Instruktuojame komisiją greičiau veikti. Pageidaujame: prieš sausio 1, ne vėliau vasario 16.

Karpis: Pritariu Laučkai – reikia greičiau veikti ir skelbti. Greitą susitarimą galima techniškai išnaudoti geriau.

Šimutis: Dienotvarkė išsisėmė.

Balkūnas: Kada ir kur suvažiuoti?

Šimutis: Palikime komisijai.

Žiūris: Būtų logiška suvažiuoti viderkelyje: Pittsburgh, Cleveland, Detroit.

³² „Dabar yra laikas“ – palankus laikas tuojuo kažką atlikti.

³³ Žodis iš rusų k., reiškiantis prieštaravimą, darbo žlugdymą.

³⁴ Krivulė – susirinkimas, skirtas svarbiems reikalams aptarti, ankstesniais laikais simbolinė lazda, naudota žmonėms į bendruomenės sueigą kviesti.

³⁵ „Ne vaikai esame“ – išsireiškimas anglų k.

Colney: Būtų geriau oficialiai suvažiuoti Vašingtone.

Šimutis: Tegul bus pirmas susirinkimas Vašingtone, Dėdės Samo sostinėje, o paskutinis – likviduoti Taryba – Vilniuje. /Nuplojama./ Susirinkimas buvo uždarytas, bet durys svečiams buvo atdaros. Reikia spaudai komunikato. Komisija nutarė neišgiamai – taigi, pagal džentelmenų susitarimą, taikoma ir svečiams, tas varžo pasireiškimo spaudoje laisvę.

/Lygiai 6:00 valandą./ Atlikome tai – rezervacijas hotely palaikėme rytojui, manydami, kad reikės pasitarimus tęsti. Vedami aukštų idealų, geri lietuviai – darbą atlikome greit. Dėkoju visiems už gerą valią, už pirmininkavimo garbę. Linkiu, kad kitas susirinkimas – ar mes jį vadinsime pirmuoju ar eiliniu – būtų dar našesnis, surištų visų smegenis, širdis, jėgas bendram darbui, visuomenei uždegti. Tat – petys gi į petį, na vyrai kas gali – kaip ten – už mylimą šalį. Pajudinkime žemę!

Padalskis: Noriu paprašyti, kad man leistume mažą dalykėlį. Dirbau undergrounde³⁶, buvau areštuotas, bet tokios baimės kaip šiandien neturėjau – bijodamas, kad nesusitarsite. Tai viena mano laimingiausių dienų. Kovojančios Lietuvos vardu – ačiū. Prašau teisės konfidencialiai pranešti VLIKui, kad esama susivienijimo kely. Ar galiu?

Šimutis: Undergroundas savo kelius turi. /Pakvietė Olį prie piano. Visi sugiedojo Himną. Baigta 6:05 val. vakare./

Šaltiniai

1. Amerikos lietuvių tarybos pasitarimo su tautininkų srovės atstovais užrašai 1947 m. lapkričio 7 d. (kopija). *LTSC/PLA*, ALT archyvas-fondas, dėžė Nr. 1, byla Nr. 4, l. n.
2. Dr. Prano Padalskio byla. *LTSC/PLA*, ALT archyvas-fondas, dėžė Nr. 7, byla Nr. 138, l. n.
3. Leonardo Šimučio dienoraštis – 1947 m. lapkričio 7 d. *LTSC/PLA*, Leonardo Šimučio fondas, dėžė 1 (Dienoraščiai), Knyga – 1947 m. dienoraštis, l. n.
4. ŠIMUTIS, Leonardas. *Amerikos lietuvių taryba. 30 metų Lietuvos laisvės kovoje 1940–1970*. Chicago: „Draugo“ spaustuvė, 1971.
5. Prel. KONČIUS, J. B. *Atsiminimai iš BALFo veiklos 1944–1964*. Chicago, 1966.

LITERATŪRA

1. *Amerikos lietuvių misija ir jos darbai*. Išleido Viktoras Petrikas Detroit, Mich., 1945.
2. Amerikos lietuvių misija. *Lietuvių enciklopedija*. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1953, t. 1, p. 146.

³⁶ *Underground* (angl. k.) – pogrindis.

3. *Amerikos lietuvių istorija*. Red. dr. Antanas Kučas. Boston, 1971.
4. SKIRIUS, J. Amerikos lietuvių misijos genezė 1944 m. pab. – 1945 m. pr. *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2021, Nr. 2(32), p. 31–46.
5. SKIRIUS, J. JAV lietuvių ideologinių srovių suartėjimas 1940.06.15–10.15: *Lietuvai gelbėti tarybos* įkūrimas. *Istorija*, 2012, t. 87, Nr. 3, p. 25–38.
6. SKIRIUS, J. JAV lietuvių srovių telkimosi sunkumai ir prieštaravimai 1940 10 15 – 1941 05 15: nuo Lietuvos gelbėti tarybos iki Amerikos lietuvių tarybos. *Istorija*, 2013, t. 91, Nr. 3, p. 52–67.
7. SKIRIUS, J. Prezidento Antano Smetonos atvykimas į JAV 1941 metais ir išėvijos pozicija. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2010/2, Vilnius, 2011, p. 77–91.
8. SKIRIUS, J. JAV lietuvių tautininkų Lietuvai vaduoti sąjungos įkūrimas 1941 m. *Lietuvos istorijos metraštis*. 2021/2, Vilnius, 2021, p. 137–155.
9. *Tautinės minties keliu. Lietuvių tautininkijos istoriniai bruožai*. Red. Jonas Puzinas ir Jonas Pranas Palukaitis. Chicago: ALTS leidinys, 1979.

The Beginning of United Political Activity of Lithuanian-American Patriotic Groups in 1947

Dr. Juozas Skirius

Vytautas Magnus University Lithuanian Emigration Institute, S. Daukanto g. 25, LT-44249 Kaunas, Lithuania

Email: juozas.skirius@vdu.lt

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1135-1757>

Summary

The question of the political unity of the patriotic movements of Lithuanian Americans (Catholics, nationalists, leaguists, socialists) is one of the most important problems in the history of the diaspora. During World War II and the occupation of Lithuania, Lithuanian-American political activity was fractured, with the Lithuanian American Council and Lithuanian American Nationalist Organisations carrying out the same work of liberating Lithuania (League for the Liberation of Lithuania, Lithuanian-American mission). Until now, this issue has not been explored in Lithuanian historiography. The documents found provide a more detailed insight into the problem.

On November 7, 1947, at a meeting of the leaders of the LAC and the nationalists in New York, an agreement was reached – the return of the Lithuanian-American nationalists to the LAC as a fourth ideological group was accepted. The meeting was successful because

the nationalists no longer imposed preconditions for joining on equal terms, and the main documents of LAC operation were approved. However, a certain distrust of the nationalists by LAC leaders P. Grigaitis and M. Vaidyla was observed. LAC president L. Šimutis, the chairman of the meeting, diplomatically settled the difficulties. During the meeting, views on the number of members of each group were exchanged in the Council. Nationalists (A. Olis, P. J. Žiūris, V. Abraitis and others) only requested to increase the number of representatives of each group to nine. The enlargement of the LAC Executive Committee and the division of members' responsibilities were also discussed. This was left to decide to a specifically appointed commission. The nationalists made concessions because their own activity was declining at that time. The nationalists were influenced by the mediation of the representative of the VLIK, Dr Pranas Padalskis. Moreover, it became clear that the process of Lithuania's liberation would last for a long time.

Gauta / Received 2022 12 14
Priimta / Accepted 2023 08 25